

РОЗВИТОК СЛУЖБИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ІНСТИТУТУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР НААН

Є. В. Гайдаш, О. Р. Кузьменко, О. В. Белка

Інститут олійних культур Національної академії аграрних наук України

Розглянуто історію розвитку промислової власності України, об'єкти інтелектуальної власності та відносини, які виникають при їх створенні та використанні. Висвітлено та проаналізовано основні результати наукових досліджень зі створення об'єктів інтелектуальної власності Інституту олійних культур Національної академії аграрних наук України (2001–2020 рр.). Дослідження проведені у рамках постійного моніторингу щодо правового захисту результатів науково-дослідної роботи Інституту та досліджень щодо позиціонування установи, як оригінатора сортів олійних культур. За час існування Інституту науковцями було створено 87 об'єктів патентного права. Новизна і оригінальність наукових розробок підтверджуються патентами на винаходи та корисні моделі. На час написання статті Інститутом підтримується 23 патенти.

Ключові слова: інтелектуальна власність, патент, винахід, пристрій, спосіб

Вступ. Провідні країни світу на сучасному етапі наукоємної моделі розвитку суспільства розглядають інтелектуальну власність як одну з головних складових національного багатства. Інтелектуальна власність стає одним з основних активів успішно працюючого підприємства. Правове закріплення правил використання результатів інтелектуальної діяльності є необхідною умовою розвитку науки, культури і техніки. Зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність посилення ефективності їх правової охорони в сучасних умовах.

Вперше термін «інтелектуальна власність» був вжитий у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятій у Стокгольмі 14 липня 1967 року і з того часу саме цей термін почав застосовуватися в міжнародних конвенціях і в законодавстві багатьох країн світу. За визначенням ВОІВ, інтелектуальна власність – це закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художніх галузях (Osnovy` intelektual`noj sobstvennosti 1999; Semenova 2015).

Розвиток технічної творчості в Україні (винахідництво і раціоналізація як її основні види) має свої особливості. У дорадянські та радянські часи Україна не мала самостійного законодавства про промислову власність. Початком становлення законодавства України з інтелектуальної власності вважається день прийняття Закону України «Про власність» у 1991 році (Pro vlasnist : Zakon Ukrainy vid 26.03.91 r. № 697-KhII). Цим законом результати інтелектуальної діяльності були вперше визнані об'єктами права власності.

Першим нормативним актом, який започаткував створення законодавства про промислову власність, було затверджене Указом Президента України Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18 вересня 1992 р. (Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18 veresnia 1992 r. № 479/92).

В період з 1991 по 1993 роки було прийнято низку законів України про промислову власність, але основним з них є пакет законів, прийнятих у грудні 1993 р.: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», тощо (Zakon Ukrainy vid 23.12.93 r. № 3796-KhII; Zakon Ukrainy vid 23.12.93 r. № 3770-KhII; Zakon Ukrainy vid 23.12.93 r. № 3771-KhII).

На Міністерство України у справах науки і технологій було покладено управління науково-технічною діяльністю. У 1993 році було створене Державне патентне відомство України (Держпатент), який здійснював функції центрального органу державної виконавчої влади у сфері правової охорони об'єктів промислової власності. Міністерству України у справах науки і технологій був підпорядкований також Науково-дослідний центр патентної експертизи (НДЦПЕ) та республіканський патентний фонд (патентна бібліотека). Перша з цих установ своїм завданням мала проведення патентної експертизи заявлених пропозицій і їх кваліфікацію як об'єктів промислової власності. Патентна бібліотека накопичувала фонди патентних описів усього світу.

У 2000 р. на базі Державного патентного відомства України та державного підприємства «Інститут промислової власності», що ліквідувалися, було створено Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (Укрпатент). Укрпатент включено до сфери управління Державного департаменту інтелектуальної власності у складі Міністерства освіти і науки України.

Згідно з наказом Державної служби інтелектуальної власності України від 06.04.2015 № 51-Н підприємство перейменовано з Державного підприємства «Український інститут промислової власності» в Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». До цього ж «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) ще є правонаступником державного підприємства «Інтелзахист». (ДП «Інтелзахист» було створене 14.08.2002, рішення про припинення було прийняте 15.12.2016.)

На момент написання статті Укрпатент належить до сфери управління Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Укрпатент забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони прав на винаходи і корисні моделі, для чого:

- організовує приймання заявок, проведення їх експертизи, приймає рішення щодо них;
- видає патенти на винаходи і корисні моделі, забезпечує їх державну реєстрацію, тощо.

Дослідження проведені у рамках постійного моніторингу законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо правового захисту результатів науково-дослідної роботи Інституту олійних культур Національної академії аграрних наук України (далі ІОК НААН) та у складі маркетингових і патентно-кон'юнктурних досліджень.

Мета – дослідити зміни законодавства щодо промислової власності України, об’єкти інтелектуальної власності та відносини, які виникають при їх створенні і використанні (2001–2020 рр.), проаналізувати основні результати наукових досліджень зі створення об’єктів інтелектуальної власності ІОК НААН.

Матеріал та методи досліджень. У процесі досліджень для детального вивчення етапів процесу становлення патентного законодавства були використані законодавчі та нормативно-правові акти України, які стосуються питань регулювання інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності, матеріали фахових періодичних видань, статей і тез, що опубліковані у наукових збірниках і матеріалах науково-практичних конференцій, ресурсів мережі Інтернет, монографій і друкованих праць вчених, посібники, винаходи та патенти на корисні моделі ІОК НААН.

Методи досліджень – кількісний, якісний і порівняльний аналіз. Методологія – за алгоритмом здійснення постійного моніторингу та проведення патентно-кон’юнктурних і маркетингових досліджень.

Результати досліджень та їхнє обговорення.

Згідно Закону винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Об’єктом винаходу (корисної моделі), якому (якій) надається згідно з цим Законом правова охорона, може бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо);
- процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Пріоритет, авторство і право власності на винахід засвідчуються патентом. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Установи. Патент надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати винахід (корисну модель) без його дозволу. Власник патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору.

Пріоритет, авторство і право власності на корисну модель засвідчуються деклараційним патентом. Строк дії деклараційного патенту на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки до Установи.

Право на одержання патенту на службовий винахід має роботодавець винахідника. Для отримання патенту роботодавець повинен провести визначені законом ряд дій. Якщо роботодавець не виконає зазначених вимог у встановлений строк, то право на одержання патенту на службовий винахід чи корисну модель переходить до винахідника або його правонаступника.

Крім цього, слід зазначити, що принципово новим і доцільним є положення ст. 429 Цивільного Кодексу України, за яким право на об’єкт інтелектуальної власності, створений в порядку виконання трудового договору, за загальним правилом належить творцеві та роботодавцю спільно (Biriukova, Zaika 2008). Це – ще один крок до зміцнення правового статусу творця. Адже за чинним законодавством України про інтелектуальну власність здебільшого вважають, що право належить саме роботодавцеві.

На підставі рішення про видачу патенту здійснюється державна реєстрація патенту, і внесення до Реєстру. Власник патенту повинен сплачувати

відповідні збори за підтримання чинності патенту і добросовісно користуватися виключним правом, що випливає з патенту. Дія патенту припиняється у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності.

ІОК НААН – провідна наукова установа з генетики, біотехнології, селекції та технологій вирощування основних та альтернативних олійних культур, що спрямовує свою роботу на розробку теоретичних основ селекції, створення сучасного селекційного матеріалу, розробку оптимальних агроприймів із його вирощування, організацію системи первинного та промислового насінництва, на розробку та удосконалення технічних засобів та машин для розділення, очищення та безвідходну переробку насіннєвого матеріалу олійних культур. За більш ніж 30 років співробітниками наукової установи створено 87 винаходів. На прикладі Інституту можемо прослідити як розвивалась служба інтелектуальної власності в Україні.

Перша заявка на винахід була подана ще в 1986 році Українською дослідною станцією олійних культур, правонаступником якої є ІОК НААН. Інститут має два Авторських свідоцтва які були зареєстровані в «Государственном комитете СССР по делам изобретений и открытий» в 1988 р. Два Авторських свідоцтва зареєстровані «Государственным комитетом по изобретениям и открытиям при Государственном комитете СССР по науке и технике» (Госкомизобретений) в 1989 та 1992 роках та три патенти зареєстровані в 1992 році тією ж установою. В 1993 році Інститут отримав патент зареєстрований «Государственным патентным ведомством СССР» (Госпатент СССР).

В Україні корисна модель як об'єкт права інтелектуальної власності вперше з'явилася лише в 1993 році, коли було прийнято Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Таким чином 8 патентів Інституту в 1988–1993 роках були видані радянськими органами з винаходів та відкриттів.

Починаючи з 2001 року і по 2011 рік патенти отримані Інститутом зареєстровані Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства науки і освіти України (табл.1). За цей період Інститутом було отримано 53 патенти, 40 з яких патенти на винаходи, 13 – на корисні моделі. В проміжок часу 2012–2017 рр. ІОК НААН було отримано 15 патентів які зареєстровані Державною службою інтелектуальної власності України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України в період з 2017–2020 рр. видало ІОК НААН 6 патентів на корисні моделі (табл. 1).

Таблиця 1

**Розвиток служби інтелектуальної власності в Україні на прикладі
Інституту олійних культур
(2001–2020 рр.)**

Назва Установи	Роки	Винахід	Корисна модель
Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства науки і освіти України	2001–2011	40	13
Державна служба інтелектуальної власності України	2012–2017	1	14
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	2017–2019	-	6
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	2019–2020	3	2
ВСЬОГО	2001–2020	44	35

У 2019 році було сформовано Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Таблиця 2

**Винахідницька та патентна діяльність ІОК НААН
(2019–2020 рр.)**

ПРИСТРОЇ		
Механізація, переробка	Адаптивний віброрешітний сепаратор № 120235	Винахід
	Висівна система № 92994	
	Адаптивний вібропневматичний сепаратор № заявки а 2018 07029	Корисна модель
	Фотоелектронний сепаратор № 136829	
	Адаптивний аеродинамічний сепаратор № 136828	
СПОСОБИ		
Агротехніка	Спосіб вирощування соняшнику № 88954	Винахід
	Спосіб вирощування льону олійного харчового напрямку в посушливих умовах півдня України № 96851	Корисна модель
	Спосіб вирощування кунжуту в посушливих умовах півдня України № 104841	
	Спосіб вирощування соняшнику № 103999	
	Спосіб вирощування ріжю ярого в посушливих умовах півдня України № 96852	
Селекція	Спосіб схрещування сафлору красильного № 84640	Корисна модель
	Спосіб визначення забарвлення крайових квітів соняшнику № 87462	
	Спосіб визначення забарвлення сім'янок соняшнику № 107096	
	Спосіб визначення лушпинності сафлору при селекційному доборі № 111508	
	Спосіб відбору зразків за площею шостого листка № 111507	
	Спосіб визначення маси 1000 насінин для селекційних доборів сафлору красильного № 112947	
	Спосіб отримання гірчично-ріпакових гібридів № 121009	
	Спосіб внутрішньовидового схрещування льону олійного № 122608	
	Спосіб визначення забарвлення насіння льону № 124398	
	Спосіб оцінки жаростійкості озимого ріпаку № 133838	
	Спосіб оцінки стійкості озимого ріпаку до дії низької температури № 133841	
Біо-технологія	Спосіб отримання мутантних генотипів соняшнику № 95344	Винахід
	Поживне середовище для оцінки життєздатності пилку видів роду <i>Linum</i> № 120112	
Механізація, переробка, збирання	Спосіб автоматичного фенотипування насіння і пристрій для його здійснення № 120231	Винахід

Даною установою зареєстровано 3 патенти на винаходи і 2 на корисні моделі, власниками яких є ІОК НААН. На даний час Інститутом підтримується 23 патенти, шість з яких патенти на винаходи, 17 патенти на корисну модель. Один патент на винахід проходить кваліфікаційну експертизу.

Всі патенти можна систематизувати і кваліфікувати за розділами «Пристрої» і «Способи». П'ять із них відносяться до розділу «Пристрої» які можна віднести до механізації сільського господарства, 19 – до «Способи». П'ять патентів із 19 «Способів» спрямовані на підвищення врожайності та відносяться до агротехніки, 11 – до селекції, 2 – до біотехнології, один технологічний процес – з області механізації і переробки. Інформація з винахідницької та патентної діяльності ІОК НААН у 2019–2020 роках систематизована і представлена у таблиці 2 та на рисунку 1.

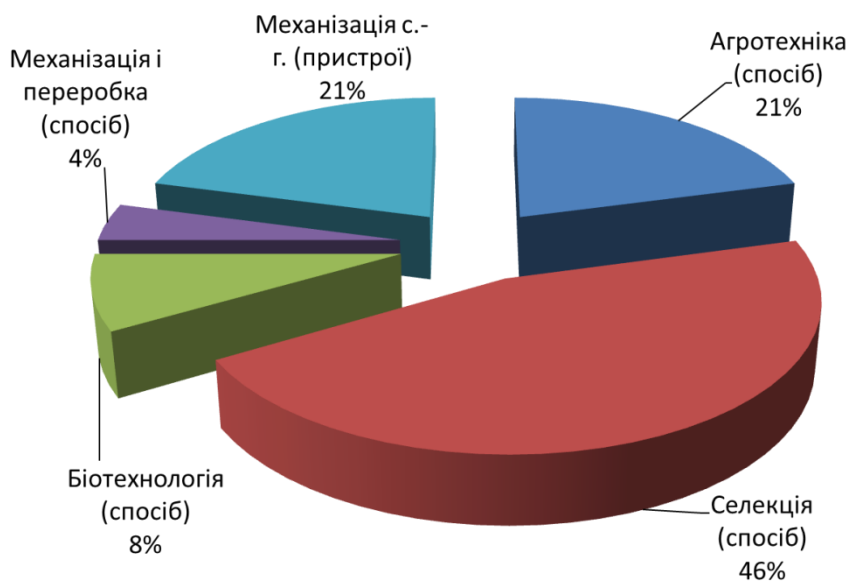

Рис. 1. Винахідницька та патентна діяльність ІОК НААН у 2019–2020 рр.

Наука, в тому числі і сільськогосподарська, останні часи швидко розвивається, з'являються нові та удосконалені технології, машини, пристрої, тощо. Завершені наукові розробки мають бути перетворені у товар, який забезпечить розробнику надходження прибутку.

Способи пов'язані з біотехнологією та селекцією використовуються науковцями в подальшій селекційній роботі для створенні сортів та гібридів олійних культур. Сорти рослин (селекційні інновації) мають товарну форму у вигляді насіння і теж охороняються патентом, як об'єкт інтелектуальної власності. Сорти рослин забезпечують прибуток оригінатору через продаж насіння, передачу майнових прав, ліцензійні договори, тощо.

Технологічні інновації розглядаються як елементи технологій що удосконалюють існуючі базові технології, тому попит на них дуже обмежений, авторські права на завершені технологічні розробки недостатньо захищені, тому комерційне використання технологічних інновацій супроводжується значними ускладненнями.

Висновки. Промислова власність – це історично сформоване поняття. До інституту промислової власності включають патентне право, яке регулює майнові і немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням промислових зразків, винаходів і корисних моделей.

Отже аналізуючи охоронні документи на винаходи (корисні моделі) можна зробити висновок, що 2001–2011 рр. були часом становлення Інституту олійних культур і часом розвитку служби інтелектуальної власності в Україні.

За час існування Інституту науковцями було створено 87 об'єктів патентного права. Новизна і оригінальність наукових розробок підтверджуються патентами на винаходи та корисні моделі.

На час написання статті Інститутом підтримується 23 патенти.

References

Biriukov IA, Zaika YuO (eds) (2008) Tsyvilne pravo Ukrainy, vol 2. KNT, Kyiv, p 480

VOIS (1999) Osnovy` intelektual`noj sobstvennosti. Vsemirnaya organizaciya intelektual`noj sobstvennosti. Izd. dom Гn Yure, Kyiv, p 600

Pro vlasnist (1991) Zakon Ukrainy 697-KhII. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR 20: 249

Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli (1994) Zakon Ukrainy 3796-KhII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 7: 32

Pro okhoronu prav na promyslovi zrazky (1994) Zakon Ukrainy 3770-KhII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 7: 34

Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh (1994) Zakon Ukrainy 3771-KhII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 7: 36

Semenova VH (2015) Doslidzhennia sutnosti intelektualnoi vlasnosti v suchasnykh ekonomichnykh umovakh. Tekhnolohycheskyi audyt y rezerv proyzvodstva. Ekonomyka y upravlenye predpriatyem 6/5 (26): 74–77. DOI: 10.15587/2312-8372.2015.57197

Tymchasove polozhennia pro pravovu okhoronu obiektiv promyslovoi vlasnosti ta ratsionalizatorskykh propozytsii v Ukraini (1992) Ukaz Prezydenta Ukrainy 479/92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/92#Text>

РАЗВИТИЕ СЛУЖБЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ НА ПРИМЕРЕ ИНСТИТУТА МАСЛИЧНЫХ КУЛЬТУР НААН

Е. В. Гайдаш, Е. Р. Кузьменко, Е. В. Белка

Институт масличных культур Национальной академии аграрных наук Украины

Рассмотрена история развития промышленной собственности Украины, объекты интеллектуальной собственности и отношения, возникающие при их создании и использовании.

Освещены и проанализированы основные результаты научных исследований по созданию объектов интеллектуальной собственности Института масличных культур Национальной академии аграрных наук Украины (далее ИМК НААН).

Исследования проведены в рамках постоянного мониторинга законодательства в сфере интеллектуальной собственности по правовой защите результатов научно-исследовательской работы ИМК НААН, в составе маркетинговых и патентно-конъюнктурных исследований для позиционирования учреждения, как оригинатора сортов масличных культур.

Цель исследований – изучить изменения законодательства в области промышленной собственности Украины, объекты интеллектуальной собственности и отношения, возникающие при их создании и использовании, проанализировать основные результаты научных исследований по созданию объектов интеллектуальной собственности ИМК НААН (2001-2020 гг.).

В процессе исследований для детального изучения этапов процесса становления патентного законодательства были использованы законодательные и нормативно-правовые акты Украины, касающиеся вопросов регулирования интеллектуальной деятельности и интеллектуальной собственности, материалы профессиональных периодических изданий, статей и тезисов, опубликованных в научных сборниках и материалах научно-практических конференций, ресурсов сети Интернет, монографий и печатных трудов ученых, пособия, патенты и изобретения на полезные модели ИМК НААН. Методы исследований – количественный, качественный и сравнительный анализ. Методология – по алгоритму осуществления постоянного мониторинга и проведения патентно-конъюнктурных и маркетинговых исследований.

Впервые термин «интеллектуальная собственность» был употреблен в Конвенции об учреждении Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС), принятой в Стокгольме 14 июля 1967 и с тех пор именно этот термин стал применяться в международных конвенциях и в законодательстве многих стран мира. Началом становления законодательства Украины в сфере интеллектуальной собственности считается день принятия Закона Украины «О собственности» в 1991 году. Этим законом результаты интеллектуальной деятельности были впервые признаны объектами права собственности.

В настоящее время обеспечение реализации государственной политики в сфере охраны прав на изобретения и полезные модели в Украине обеспечивает "Украинский институт интеллектуальной собственности" (Укрпатент) и относится к сфере управления Минэкономразвития Украины.

ИМК НААН – ведущее научное учреждение по генетике, биотехнологии, селекции и технологиям выращивания основных и нишевых масличных культур, направляет свою работу на разработку теоретических основ селекции, создание современного селекционного материала и разработку оптимальных агроприёмов его выращивания, организацию системы первичного и промышленного семеноводства, разработку и усовершенствование технических средств и машин для разделения, очистки и безотходной переработки семенного материала масличных культур.

За время существования ИМК НААН учеными было создано 87 объектов патентного права. Новизна и оригинальность научных разработок подтверждаются патентами на изобретения и полезные модели. На момент написания статьи Институтом поддерживается 23 патента.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, патент, изобретение, устройство, способ

DEVELOPMENT OF THE INTELLECTUAL PROPERTY SERVICE IN UKRAINE ON THE EXAMPLE OF THE INSTITUTE OF OILSEED CROPS OF THE NAAS

Gaydash E. V., Kuzmenko O. R., Bielka O. V.

Institute of Oilseed Crops of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

The history of development of industrial property of Ukraine, objects of intellectual property and relations which arise at their creation and use are considered.

The main results of scientific research on the creation of intellectual property of the Institute of Oilseed Crops of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (hereinafter IOC NAAS) are highlighted and analyzed.

The research was conducted as part of the ongoing monitoring of intellectual property legislation on the legal protection of research results of the IOC NAAS and as part of marketing and patent research to position the institution as an originator of oilseeds.

The purpose of the research is to investigate changes in the legislation on industrial property of Ukraine, intellectual property objects and relations that arise during their creation and use, to analyze the main results of scientific research on the creation of intellectual property objects of IOC NAAS (2001–2020). In the process of research, for a detailed study of the stages of the formation of patent legislation, legislative and regulatory acts of Ukraine were used concerning the regulation of intellectual activity and intellectual property, materials from professional periodicals, articles and abstracts published in scientific collections and materials of scientific and practical conferences, Internet resources, monographs and printed works of scientists, manuals, patents and inventions for useful models of the IOC NAAS. Research methods – quantitative, qualitative and comparative analysis. Methodology – according to the algorithm of constant monitoring and conducting patent and marketing research.

The term "intellectual property" was first used in the Convention Establishing the World Intellectual Property Organization (WIPO), adopted in Stockholm on July 14, 1967, and since then the term has been used in international conventions and legislation in many countries. The day of the adoption of the Law of Ukraine «On Property» in 1991 is considered to be the beginning of the formation of the legislation of Ukraine on intellectual property. This law for the first time recognized the results of intellectual activity as objects of property rights.

At present, ensuring the implementation of state policy in the field of protection of rights to inventions and utility models in Ukraine is provided by the Ukrainian Institute of Intellectual Property (Ukrpatent) and belongs to the Ministry of Economic Development of Ukraine.

IOC NAAS – a leading scientific institution in genetics, biotechnology, breeding and cultivation of basic and niche oilseeds, which focuses on the development of theoretical foundations of breeding, creation of modern breeding material, development of optimal agricultural techniques for its cultivation, organization of primary and industrial seed production, for the development and improvement of technical means and machines for separation, purification and waste-free processing of oilseeds.

During the existence of the IOC NAAS, scientists have created 87 objects of patent law. The novelty and originality of scientific developments are confirmed by patents for inventions and utility models. At the time of writing, the Institute supports 23 patents.

Key words: intellectual property, patent, invention, device, method